

**TARTU
2024**

acento

Tartu 2024 keskkonnategevuse strateegiline raamistik

EUROPEAN CAPITAL
OF CULTURE

Sisukord

1. Sissejuhatus
2. Maailma taust
 - 2.1. ÜRO säästva/kestliku arengu eesmärgid
 - 2.2. Pariisi kliimakokkulepe
 - 2.3. Bioloogilise mitmekesisuse konventsioon
3. Euroopa taust
 - 3.1. EL roheline kokkulepe
 - 3.1.1. Kõrgemad ELi kliimaeesmärgid 2030. ja 2050. aastaks
 - 3.1.2. Puhas, taskukohane ja kindel energia
 - 3.1.3. Tööstus ja puhas ringmajandus
 - 3.1.4. Ehitamise ja renoveerimise energia- ja ressursitõhusus
 - 3.1.5. Säästev ja arukas liikuvus
 - 3.1.6. Talust toidulauani
 - 3.1.7. Elurikkuse taastamine ja säilitamine
 - 3.1.8. Nullsaaste ja mürgivaba keskkond
 - 3.2. Jäätmed
4. Keskkonnahoidlik kultuurikorraldus maailmas
5. Keskkonnahoidlik korraldus Euroopa kultuuripealinnades
6. Eesti taust
 - 6.1. Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030
 - 6.2. Eesti 2035 arengustrateegia
7. Tartu ja Lõuna-Eesti taust
 - 7.1. Säästev Tartu
 - 7.2. Lõuna-Eesti regionaalsed arengukavad
 - 7.3. Tartu 2024 – Euroopa kultuuripealinn
8. Tartu 2024 strateegilised keskkonnaeesmärgid ja mõõdikud
 - 8.1. Keskkonnapõhimõtted ja eesmärgid
9. Kokkuvõte

1. Sissejuhatus

Strateegilise raamistiku eesmärgiks on Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 keskkonnaalaste tegevuste seadmine laiemasse maailma ja Euroopa konteksti ning olulisemate suundade väljaselgitamine. See loob ühtse mõistmise ja aluse, mismoodi me defineerime valdkonda, kuidas seame eesmärgid, millest lähtuvalt valime prioriteetidid (ja ka selle, millele me ei keskendu), millised osapooled peavad olema kaasatud ning milliste vahenditega viime eesmärgid ellu. Samamoodi on dokument aluseks Tartu 2024 keskkonnaalasele kommunikatsioonile.

Kultuuripealinna keskkonnategevuste strateegia ja keskkonnasõbralike sündmuste juhend on loodud sihtasutuse Tartu 2024, Tartu linna, kestlike sündmuste korraldamist nõustava ettevõtte Acento, Tartumaa Arendusseltsi ja eri valdkondade kultuuriürituste korraldajate koostöös.

Oleme siinkohal keskendunud just keskkonnakaitse ja -hoidlikkusega seotud laiematele eesmärkidele maailmas, vaadeldud pole sotsiaal-majanduslikke eesmärke.

Millest edasises töös lähtume:

- prioriteetidest lähtuvalt töötame välja lahendused, mis jõuavad konkreetsete soovitude ja kontrollnimekirjade detailsuseni;
- nõuded ja nõuanded peavad olema rakendatavad ning korraldajate vaatest elluviidavad;
- keskkonnahoidlikkuse strateegia elluviimiseks on vajalik tugisüsteem (nõuandva sisu andmebaas ja koolitused, teadmiste ja koostöösoovide vahendamise platvormid, ühishanked ja/või inventari tugi);
- paneme paika eesmärgid, kuhu tahame 2024. aasta lõpuks jõuda, samm-sammult liikumine nende suunas (lahenduste testimine, sariürituste muutumine/areng) algab juba aastal 2021, iga aastaga on tarvis minna detailsemaks;
- kogu materjal on n-ö elav ehk lähtuvalt teostatavusest saab toetavat materjali muuta, sobivate lahenduste tekkimisel nõudeid mingitel juhtudel täpsustada jne.

2. Maailma taust

Säästva arengu kontseptsioon on üle 30 aasta vana ja sellest ajast alates on maailmas loodud mitmeid rahvusvahelisi keskkonnavalaseid leppeid, mis peaksid suuremal või vähemal määral ka riiklikku ja kohalikku poliitikat suunama. Olulisemad neist on ehk ÜRO säästva/kestliku arengu eesmärgid (2015), Pariisi kliimakokkulepe (2015) ja bioloogilise mitmekesisuse konventsioon (1990).

2.1. ÜRO säästva/kestliku arengu eesmärgid

2015. aastal lepidi rahvusvaheliselt kokku 17 eesmärgis, mida soovitakse maailmas aastaks 2030 saavutada. Nende saavutamisse peaksid panustama nii valitsused, ettevõtted, kodanikuühendused kui ka üksikisikud – kõik oma võimete piires. Keskkonna ja kultuurikorralduse kontekstis võib välja tuua järgmiste eesmärkide alaeesmärgid:

- **vesi ja sanitaaria** (eesmärgid 6.4 ja 6.6) – magevee säästlik ja tõhusam kasutamine kõigis sektorites, vee-ökosüsteemide kaitse;
- **jätksuutlik energia** (eesmärgid 7.2 ja 7.3) – taastuvenergia osakaalu oluline suurendamine ja energiatõhususe määra kahekordistamine;
- **tööhõive ja majanduskasv** (eesmärk 8.9) – säästva turismipoliitika väljatöötamine ja rakendamine, et propageerida kohalikku kultuuri ja tooteid;
- **jätksuutlikud linnad** (eesmärgid 11.2, 11.4, 11.6, 11.7, 11.a ja 11.b) – kõikidele turvaliste, taskukohaste, kättesaadavate ja säästvate transpordisüsteemide tagamine (eriti ebasoodsas olukorras olevatele inimestele); maailma kultuuri- ja looduspärandi kaitsmine; linnade negatiivse keskkonnamõju vähendamine elaniku kohta (eriline tähelepanu õhu kvaliteedil ja jäätmekäitlusel); eelkõige naistele ja lastele, vanematele ja puudega inimestele vaba juurdepääsu tagamine turvalistele, kaasavatele ja ligipääsetavatele rohealadele ja avalikule ruumile; positiivsete majandus-, sotsiaal- ning keskkonnasuhete toetamine linna, äärelinna- ja maapiirkondade vahel; nende linnade ja asulate arvu suurendamine, mille eesmärk on kaasamine, ressursitõhusus; kliimamuutuste leevendamine ja nendega kohanemine;
- **säästev tarbimine ja tootmine** (eesmärgid 12.2, 12.3, 12.5, 12.7, 12.8 ja 12.b) – loodusvarade säästlik majandamine ja tõhus kasutamine; jaekaubanduses ning tarbijate tekitatud toidujäätmete vähendamine poole võrra; toidukao vähendamine tootmis- ja tarneahelas; jäätmetekke vähendamine läbi jäätmetekke vältimise, jäätmete ringlussevõtu ja korduskasutuse; keskkonnahoidlike riigihangete toetamine; inimeste teavitamine säästvast arengust ja loodusega kooskõlas olevast eluviisist; vahendite väljatöötamine ja rakendamine, mille abil mõõta säästva arengu mõju säästvatele turismile;
- **kliimamuutuse vastased meetmed** (eesmärk 13.3) – inimeste ja asutuste suutlikkuse suurendamine kliimamuutuste leevendamisel, nendega kohanemisel ja nende mõjude vähendamisel;

- **maa ökosüsteemid** (eesmärk 15.1) – maismaaökosüsteemide ja sisemaa mageveeökosüsteemide kaitse, taastamine ja säästev kasutamine.

2.2. Pariisi kliimakokkulepe

Nn Pariisi kokkulepe, mille 195 riiki 2015. aastal vastu võtsid, seadis eesmärgiks hoida globaalse keskmise temperatuuri tõusu alla 2 °C (iseги alla 1,5 °C) võrreldes tööstusrevolutsioonieelse ajaga ja vähendada järsult heitkoguste hulka. Linnade, kohalike omavalitsuste, kodanikuühenduste ja erasektori rollina nähakse heitkoguste vähendamiseks toetavate tegevuste rakendamist, kliimamuutustele vastupidavuse suurendamist ning piirkondliku ja rahvusvahelise koostöö edendamist. Laias plaanis tähendab Pariisi kliimaleppe järgimine peaaegu iga sektori (energia, transport, toidutootmine, tööstus) tehnoloogiate ja toimimise drastilist ja süsteemset muutust, kui soovitakse saavutada kliimanetraalsus.

2.3. Bioloogilise mitmekesisuse konventsioon

Rahvusvahelise bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni ratifitseeris Eesti juba 1992. aastal (praeguseks ratifitseerinud 196 riiki), kohustudes elurikkust kaitsma ja seda säästlikult kasutama. Konventsioon on eriti oluline just sellepärast, et ökosüsteemide ja elurikkuse hinnangud on läinud aastatega järjest halvemaks – praegu on arvatavasti käimas kuues suurem liikide väljasuremine Maa ajaloos, mis on seekord põhjustatud peaaesjalikult inimtegevusest (*The Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services, 2019*). Ka elurikkusele avaldab inimtegevus pea kõigi sektorite (põllumajandus, ehitus, tööstus, transport jne) kaudu survet, kusjuures arvestada tuleb, et globaliseeruv maailmas võib eestlaste tarbimine põhjustada elurikkuse kadu hoopis teistes maailma piirkondades. Seega on oluline jälgida erinevate toodete tarneahelaid ning arvestada tootmis- ja planeerimispraktikates oluliselt rohkem elurikkuse hoidmise ja taastamisega.

3. Euroopa taust

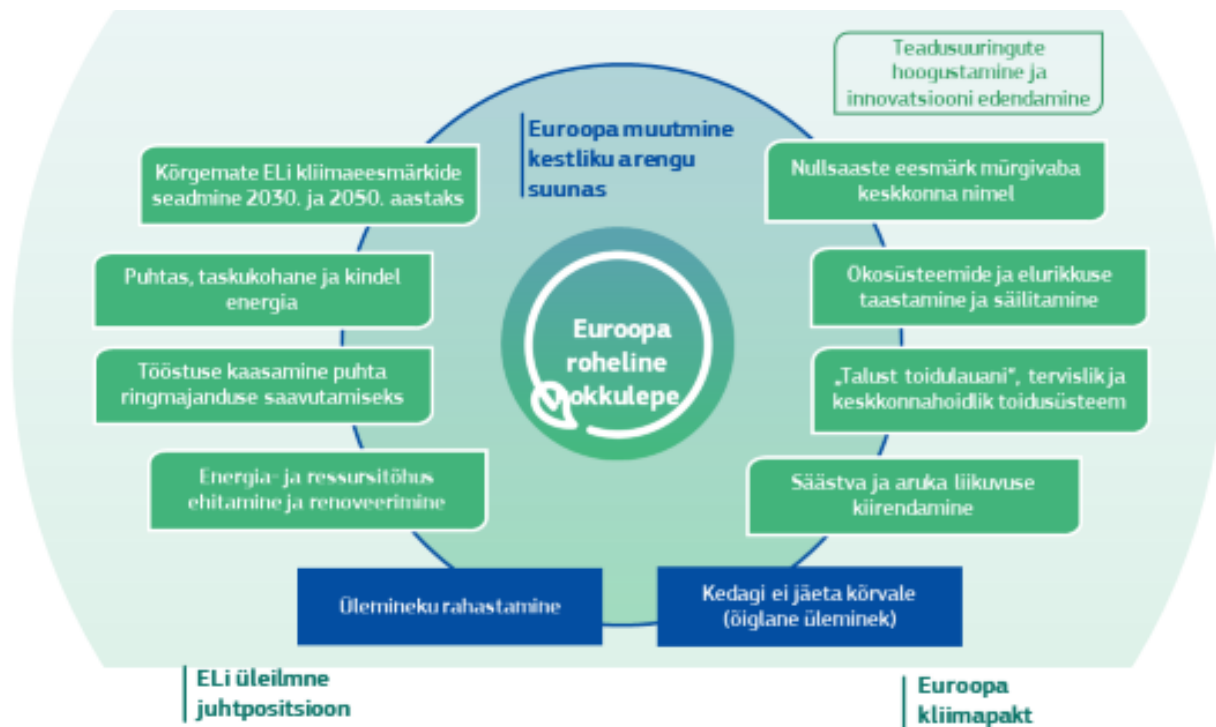
Euroopa Liitu (EL) võib säästva arengu edendamise alal pidada maailmas üheks teenäitajaks. Kõige olulisemate raamdokumentidena saab välja tuua Euroopa roheleppe (2019) ja sellele tugineva ringmajanduse tegevuskava. Neid toetavad mitmed spetsiifilisemad dokumendid kaheksas valdkonnas. Kuna rohelepe ja selle alamdokumendid on veel üsna uued, siis on täiendavad tegevuskavad alles järgnevatel aastatel tulemas. Kultuurikorraldusega seonduvad aga konkreetsed eesmärgid jäätmevaldkonnas, mis on eraldi välja toodud.

3.1. ELi roheline kokkulepe

ELi roheline kokkulepe (edaspidi Euroopa rohelepe) avaldati detsembris 2019. Oluline on märkida, et tegu pole mitte keskkonna arengukava, vaid liidu majanduskasvu strateegiaga. Roheleppel on kolm suurt eesmärki:

- 2050. aastaks puudub kasvuhoonegaaside netoheide;
- majanduskasv on lahutatud ressursikasutusest;
- mitte kedagi ega ühtegi piirkonda ei jäeta kõrvale.

Selle saavutamiseks on peamised tegevussuunad ringmajanduse rakendamine, elurikkuse taastamine ja saaste vähendamine. Euroopa roheleppe valdkonnad on välja toodud alloleval joonisel:

Allikas: Euroopa rohelepe, Euroopa Komisjon, 2019

Kõigi nende valdkondade jaoks on ka eraldi poliitikadokumendid, rohelepe seab vaid üldised suunad. Järgnevalt toome valdkonniti välja punktid roheleppes, mis seostuvad või on olulisteks taustaprotsessideks kultuurikorralduses.

3.1.1. Kõrgemad ELi kliimaeesmärgid 2030. ja 2050. aastaks

Olulisemad väljavõtted:

- vähendada 2030. aastaks ELi kasvuhoonegaaside heidet vähemalt 50% võrreldes 1990. aasta tasemega ja liikuda 55% suunas, saavutada 2050. aastaks kliimaneutraalsus;
- tagada tõhus CO₂-heite maksustamine kogu majanduse ulatuses;
- kliimamuutustega kohanemise, sh looduspõhiste lahenduste alane töö peaks jätkuvalt mõjutama avaliku ja erasektori investeeringuid;
- oluline on tagada, et investoritel, kindlustusandjatel, ettevõtjatel, linnadel ja kodanikel oleks kogu ELis juurdepääs andmetele ning et nad saaksid välja töötada vahendid kliimamuutuste integreerimiseks oma riskijuhtimistavadesse.

3.1.2. Puhas, taskukohane ja kindel energia

Olulisemad väljavõtted:

- tuleb luua elektrienergiasektor, mis põhineb suures osas taastuvatel energiaallikatel, ja sellele lisaks lõpetada lühikese aja jooksul järk-järgult söe kasutamine ning vähendada gaasi süsinikuheidet. Samal ajal peab olema ELi tarbijatele ja ettevõtjatele tagatud kindel ning taskukohane energiavarustus;
- liikmesriigid alustavad 2023. aastal riiklike energia- ja kliimakavade ajakohastamist;
- üleminek puhtale energiale peaks kaasama tarbijaid ja tooma neile kasu;
- taastuvate energiaallikate, energiatõhususe ja muude kestlike lahenduste arukas integreerimine kõigis sektorites.

3.1.3. Tööstus ja puhas ringmajandus

Olulisemad väljavõtted:

- ringlussevõtu ees seatakse esikohale materjalide vähendamine ja korduskasutamine. Sellega edendatakse uusi ärimudeleid ja kehtestatakse miinimumnõuded, hoidmaks ära keskkonnakahjulike toodete laskmist ELi turule;
- peamised jõupingutused suunatakse eelkõige ressursimahukatesse sektoritesse nagu tekstiil, ehitus, elektroonika ja plast;
- kõik ELi turul olevad pakendid peaksid 2030. aastaks olema majanduslikult tasuval viisil korduskasutatavad ja ringlussevõetavad;

- ringmajanduse tegevuskava toob välja meetmed, mis julgustavad ettevõtjaid pakkuma ning võimaldavad tarbijatel valida korduskasutatavaid, vastupidavaid ja parandatavaid tooteid;
- oma osa on ka uutel kaupade ja teenuste rentimisel ning jagamisel põhinevatel ärimudelitel, kui need on tõeliselt kestlikud ja taskukohased;
- oluline on ka usaldusväärne, võrreldav ja kontrollitav teave, mis võimaldab ostjatel teha kestlikumaid otsuseid ning vähendab nn rohepesu ohtu;
- parandada digitaalsektori energiatõhusust ja ringmajanduse-alast tulemuslikkust alates lairibavõrkudest kuni andmekeskuste ja IKT-seadmeteni;
- elektrooniliste sideteenuste keskkonnamõju läbipaistvuse suurendamine.

3.1.4. Ehitamise ja renoveerimise energia- ning ressursitõhusus

Olulisemad väljavõtted:

- Praegune (2019. a seisuga) hoonefondi renoveerimise aastane määr liikmesriikides, 0,4–1,2% peab ELi energiatõhusus- ja kliimaeesmärkide saavutamiseks vähemalt kahekordistuma.

3.1.5. Säästev ja arukas liikuvus

Olulisemad väljavõtted:

- kliimaneutraalsuse saavutamiseks tuleb transpordist pärinevat heidet vähendada 2050. aastaks 90%;
- säästva transpordi saavutamine tähendab kasutajate esikohale seadmist ning neile praeguste liikumisharjumuste asemele taskukohasemate, paremini juurdepääsetavate, tervislikumate ja puhtamate alternatiivide pakkumist;
- Komisjon aitab oma rahastamisvahendite, nagu Euroopa ühendamise rahastu, kaudu arendada arukaid liikluskorraldussüsteeme ja liikuvus kui teenus tüüpi lahendusi;
- transpordi hind peab kajastama selle mõju keskkonnale ja tervisele;
- transport peaks muutuma oluliselt vähem saastavaks, eriti linnades. Komisjon teeb ettepaneku kehtestada rangemad õhusaasteainete heitenormid siseõlemismootoriga sõidukitele.

3.1.6. Talust toidulauani

Olulisemad väljavõtted:

- kiiresti on vaja vähendada sõltuvust pestitsiididest ja antimikroobikumidest, vähendada liigset väetamist, suurendada mahepõllumajandust, parandada loomade heaolu ja pöörata ümber elurikkuse vähenemine;
- vähendada 2030. aastaks toidujäätmeid inimese kohta poole võrra nii jaemüügi kui ka tarbija tasandil;

- 2030. aastaks peaks vähemalt 25% ELi põllumajandusmaast olema mahepõllumajanduslikult haritud (Eestis 2019. a seisuga 22%);
- stimuleerida toidu säästvat tarbimist ja propageerida taskukohast tervislikku toitu kõigi jaoks;
- aidata tarbijatel otsustada tervisliku ja kestlikult toodetud toidu kasuks ning vähendada toidu raiskamist. Komisjon uurib uusi võimalusi, kuidas pakkuda tarbijatele paremat teavet (sh digitaalsete vahendite abil) selliste üksikasjade kohta nagu toidu päritolu, toiteväärtus ja keskkonnajalajalg.

3.1.7. Elurikkuse taastamine ja säilitamine

Olulisemad väljavõtted:

- EL ja tema üleilmsed partnerid peavad peatama bioloogilise mitmekesisuse vähenemise;
- Euroopa linnade rohelisemaks muutmine ja bioloogilise mitmekesisuse suurendamine linnaruumis;
- ELi metsade kvaliteet peab paranema ja nende pindala suurenema;
- ELi uue metsastrateegia peamised eesmärgid on tõhus metsastamine ning metsade säilitamine ja taastamine Euroopas;
- üldisemalt tuleb kliimamuutustele püsivate lahenduste leidmiseks pöörata suuremat tähelepanu looduspõhiste lahendustele, sealhulgas heas seisundis ja vastupidavatele meredele ning ookeanidele.

3.1.8. Nullsaaste ja mürgivaba keskkond

Olulisemad väljavõtted:

- eesmärk on vähendada asulavee äravoolust ja uutest või eriti kahjulikest saasteallikatest nagu mikroplast ja kemikaalid (sh ravimid) tulenevat reostust;
- säästlikkust edendav kemikaalialane strateegia aitab kodanikke ja keskkonda ohtlike kemikaalide eest paremini kaitsta ning soodustab innovatsiooni ohutute ja säästlike alternatiivide väljatöötamiseks;
- reguleerivas raamistikus tuleb kiiresti arvesse võtta teaduslikke tõendeid ohu kohta, mida põhjustavad endokriinfunktsiooni kahjustavad kemikaalid, toodetes (sh imporditud toodetes) sisalduvad ohtlikud kemikaalid, eri kemikaalide kombineeritud mõju ja väga püsivad kemikaalid.

3.2. Jäätmed

Nn **jäätmepaketi** (jäätmete raamdirektiivi, pakendi ja pakendijäätmete direktiivi ning prügiladirektiivi muutmine) järgi tuleb Eestil järgnevatel aastatel täita mitmeid eesmäärke:

- **2023. aasta lõpuks**
 - eraldi koguda biojäätmekogud;
- **2025. aasta lõpuks**
 - eraldi koguda tekstiilijäätmekogud;
 - ringlusse võtta 55% olmejäätmekogudest;
 - ringlusse võtta 65% pakendijäätmekogudest;
- **2030. aasta lõpuks**
 - ringlusse võtta 60% olmejäätmekogudest;
 - ringlusse võtta 70% pakendijäätmekogudest;
 - prügilatesse ei tohiks ladestada jätmeid, mida on võimalik ringlusse võtta või teisel viisil materjali või energiana taaskasutada;
- **2035. aasta lõpuks**
 - ringlusse võtta 65% olmejäätmekogudest.

Planeeritult 2021. aasta juulis Eesti seadustesse ülevõetav ühekorraplasti direktiiv seab eesmärgiks oluliselt ühekordsest plastist esemete kasutuse vähendamist. Kultuurikorraldust puudutavad enim järgmised punktid:

- Turule laskmise keeld:
 - plastvarrega vatitikud
 - plastist söögiriistad
 - plastist joogikõrred
 - plastist taldrikud
 - plastist joogi segamispulgad
 - plastist õhupallivarred
 - vahtpolüstüreenist toidu- ja joogipakendid ning joogitopsid
- Tugevalt vähendada ühekordsest plastist topside ja toidupakendite tarbimist.

Nõuded hõlmavad nn tavaplasti ja biopõhist, biolagunevat ja kompostitavat plasti, lisaks nn komposiitmaterjale (paber koos õhukese plastikihiga).

Direktiiv seab ka liikmesriikidele nõude tõsta inimeste teadlikkust ühekorraplasti korduskasutatavatest alternatiividest.

4. Keskkonnahoidlik kultuurikorraldus maailmas

On selge, et kultuurikorraldusel on omad võimalused ja piirangud kõigi eelnimetatud eesmärkide ja suundumuste elluviimisel. Saamaks ülevaadet keskkonnahoidlikust kultuurikorraldusest maailmas, uurisime täpsemalt keskkonnategevustega silma paistnud festivalide ja teiste sündmuste kodulehti, kus tulid välja selged valdkondlikud tegevused.

Olulisimaks võib pidada keskkonnahoidliku korralduse terviklahendusi, kus korraldajad on võtnud ette laia spektri erinevaid valdkondi, mille keskkonnamõju on hakatud vähendama. Läbimõeldud ja terviklikke lahendusi leiab nii mõnegi mitmepäevase suure festivali seast.

Näeme, et suursündmused üle maailma püüavad leida lahendusi sarnastes valdkondades, mis on tähelepanu all ka Tartu 2024 keskkonnahoidlikkuse programmis – jäätmetekke vähendamine, energia, transport, toitlustus ja elurikkus.

Kuigi festivalidel on eeskujude/näidistena mõningaid puudusi (piiratud alal ja ajas toimuv sündmus, rohkelt rahvast), on muljetavaldav ja järgimist vääriv kontseptuaalne lähenemine ning selgelt sõnastatud eesmärgid ja tuleviku ambitsioonid. Heade näidetestena toome välja Boom festivali Portugalis, Shambala Suurbritannias, OpenAir St Galleni Šveitsis ning We Love Greeni Prantsusmaal. Iseäranis Boomi ja Shambala jaoks on keskkonnahoidlik korraldus üks sündmuse põhiväärtusi ja tegevused on põimitud muude valdkondadega. Suurt tähelepanu pööratakse ühekordsete nõude/vahendite kasutusest välja suunamisele, jäätmete sorteerimisele ja ringlusse võtmisele, taastuenergia kasutamisele, inimeste motiveerimisele ühistranspordi või kergliikluse kasutamiseks ning looduse mitmekesisuse taastamisele/parandamisele sündmuspaigas ja ümbruskonnas.

Selgeks sõnumiks on ühine pingutus – lisaks korraldajatele on selged ja ambitsioonikad keskkonnahoidlikkuse reeglid nii külastajatele kui ka partneritele.

Materjalide kasutamisel ja sündmuste ettevalmistamisel on fookuses looduslikud materjalid, ühekordsete vahendite vältimine, parandus/korduskasutus ning We Love Green Pariisis on isegi loomas festivalidele materjalide vahetamise platvormi. GreenBiz Conference USAs on hea näide konverentside ressursisäästlikumast juhtimisest.

Toitlustuse valdkonnas panustatakse globaalselt nii toidu raiskamise vältimisele (järelejäänud toidu jagamine, toidujäätmete kompostimine) kui ka taimsete toitade pakkumise suurendamisele, vähendades samas lihal ja kalal põhinevate roogade hulka. Fookuses on ka kohaliku ja mahetoidu pakkumine. Serveerimisel muutuvad järjest harvemaks ühekordsed nõud, lahenduseks on korduskasutatavate nõudega pandisüsteemid. Maailmas on selleks juba rohkelt teenusepakkujaid.

Energiasäästlikkuse valdkonnas on läbivalt võetud suund taastuenergia kasutamisele, sündmustele pakutakse isegi elektrienergiat tootvaid moodulpõrandaid.

Transpordivaldkonnas on globaalselt mitu kriitilist küsimust – lennutranspordi suur CO₂ jalajalg ning inimeste motiveerimine, et isikliku autoga reisimise asemel eelistataks ühistransporti, sõidujagamist või kergliiklust. Standardiks on erirongide ja -busside kasutamine, motiveerimiseks soodushinnaga transport, eripiletid või VIP-pääsmete saamise võimalused vaid neile, kes tulevad sündmustele jalgrattaga (sh on tihti lahendatud kottide eraldi transport). Ligipääsetavuse on eraldi fookusesse võtnud Cambridge Folk Festival, kus tehakse märkimisväärsed tegevusi ligipääsetavuse parandamiseks liikumiskustega inimestele.

Jäätmevaldkonnas on pöördumatult trendiks võimalikult vähene materjalikasutus, ühekordsetest nõudest ja ebavajalikest ühekordsetest esemetest loobumine (särapulber, õhupallid, kokteilivarjud jms) ning range jäätmete liigiti kogumine nii korraldajate kui ka külastajate poolt. Biojäätmekogumist saadetakse tihti kompostimisele, lisaks kasutab näiteks Boom festival Portugalis alates aastast 2006 komposttualette. Jäätmete ringlusse võtmise määr on edukamatel sündmustel vähemalt 60%, muu hulgas on Shambala suutnud jõuda sinnani, et sealt festivalilt jäätmeid ladestamisele ei liigu. Näiteks on nad loonud festivali-aegse pandisüsteemi liigiti kogutud jäätmete tagasisaamiseks.

Toimumispaiga **bioloogilise mitmekesisuse** ning **mõjuga** tegeletakse võrreldes muude valdkondadega suhteliselt vähe. Standardiks on vee raiskamise vähendamine, kemikaalide kasutamise vältimine, osadel juhtudel panustatakse puude istutamisega ning festivalidel-sündmustel tehtud kompost leiab tee tagasi toimumispaiga või selle piirkonna maapinda. Trendiks on ka ökoloogilise jalajälje hüvitamise süsteemides osalemine, kuid jalajälje neutraliseerimise kalkulaatorid ning strateegiad on tihti veel küllaltki ebatäpsed ning tõhusus ebaselge. Mõju minimeerimine toimumispaikadele on kindlasti üks võimalusi Tartu 2024-l läbimõeldud planeerimise ja tegevusega silma paista.

5. Keskkonnahoidlik korraldus Euroopa kultuuripealinnades

Avalike andmete ja allikate abil tegime ülevaate Euroopa kultuuripealinnade keskkonnahoidlikkuse tegevustest, strateegiatest ja juhtumianalüüsides. Fookusesse on võetud peamiselt kultuuripealinnad aastatel 2018–2022.

Üllatuslikult ei ole kestlikkus ja keskkonnahoidlik korraldus nii tugevalt fookuses, kui võime eeldada. Samas on küllaltki tõenäoline, et mitmed tulevased kultuuripealinnad on Tartu 2024ga sarnases planeerimisfaasis, kus lähitulevikus tullakse välja kestlikkuse strateegiatega.

Üheks liidriks viimaste aastate kultuuripealinnade kestlikus planeerimises oli **Leeuwerden 2018 (Holland)**, millel olid loodud eraldi selged kestlikkuse fookused ja eesmärgid. Sündmustel serveeriti pea ainult kohalikku toitu ning 80% programmi projektidest kasutas taastuenergiat ja korduskasutas materjale. Projekti Eleven Way Tour ajal toimis kogu Frieslandi regioon kaks nädalat vaid taastuenergiat.

Rijeka 2020 (Horvaatia) võttis keskkonnavaldkonnas fookusesse vee (puhas vesi on piirkonnale kriitiliselt oluline) ja elurikkuse, aga ka transpordi. Programmiraamatu põhjal olid kestlikkuse olulisemateks mõõdikuteks keskkonnateadlikkuse tõstmine sündmustel ning ühistranspordi kasutajate hulga kasv. Samuti võeti rahvusvahelisel konverentsil fookusesse energiaefektiivsete ja jäätmevabade kultuurikeskuste loomine ning arendamine ja sellega seotud praktilised probleemid.

Matera 2019 (Itaalia) keskendus programmiraamatu põhjal suurel määral transpordile ning kohaliku elu/linnakeskkonna keskkonnasõbralikumaks muutmisele. Eraldi olid tähelepanu all heli- ja valgusreostuse vähendamine ning sellega seotud projektid. Linnakeskkonna arenduse fookuses oli rohealade loomine ja nende kasutusele hoo andmine, samuti kergliikluse ja targa transpordi lahenduste loomine, et väheneks sõltuvus nii autost kui ka ühistranspordist.

Kesk-pikka oodatavat mõju nägi Matera 2019 korraldusmeeskond kestlikkuse valdkonnas järgnevalt: „Pikas perspektiivis on eesmärk tuua uus eetos kultuuriinvesteeringute kavandamisse: pigem korduskasutus kui uue ehitamine; kestlikkus; paindlikkus; nõudluse ja vajaduste eelnev analüüs ning tähelepanu uutele tootmisvormidele ja kultuuris osalemisele.”

Kokkuvõtteks võib öelda, et läbimõeldud strateegiline kestlikkuse ja keskkonnahoidliku korralduse strateegia, lihtsasti kasutatav abi- ja juhendmaterjal, toetusmeetmed ja planeeritud elluviimine aitavad kindlasti Tartu 2024-l teiste kultuuripealinnade seas silma paista. Euroopa kultuuripealinnad saavad juhtida nii kultuurikorraldajate kui ka külastajate tähelepanu keskkonnaga seotud teemadele. Keskkonnahoidlikule planeerimisele aitab kindlasti kaasa infovahetus ja koostöö teiste 2024. aastal tiitlit kandvate, aga ka tulevaste Euroopa

kultuuripealinnadega. Selleks soovime sõnastada ühised keskkonnahoidlikkuse põhimõtted ja välja töötada kommunikatsioonitegevused kultuurivaldkonnas.

6. Eesti taust

6.1. Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030

„Eesti riikliku energia- ja kliimakava aastani 2030“ laiem eesmärk on anda Eesti inimestele, ettevõtetele ning ka teistele liikmesriikidele võimalikult täpselt informatsiooni sellest, milliste meetmetega kavatseb Eesti riik saavutada Euroopa Liidus kokkulepitud energia- ning kliimapoliitikat puudutavad eesmärgid. Kava peamisteks eesmärkideks on kasvuhoonegaaside vähendamine 2050. aastaks 80% (sh 70% aastaks 2030), taastuvenergia osakaalu suurendamine ja energiatarbe vähendamine. Selle saavutamiseks on välja toodud hulk meetmeid, mis jagunevad järgmistesse valdkondadesse:

VALDKOND	MEETMED
ENERGEETIKA	Soojus- ja elektrienergia töhusa koostootmise täiendav arendamine Taastuvenergia vähempakkumised Tuuleparkide arendamine (sh merel) Soojusmajanduse arendamine Elektrivõrkude arendamine, sh sünkroniseerimine Kesk-Euroopa sagedusalaga Primaarenergia tõhusam kasutus Energiamajanduse teadus- ja arendustegevuse programm
TRANSPORT	Elektritranspordi, kergliikluse ja biokütuste kasutuse suurendamine Sõidukite ökonoomsuse, energia- ja kütusesäästlikkuse suurendamine Ühistranspordi arendamine Raudteeinfrastruktuuri arendamine Raudtee ja parvlaevade elektrifitseerimine
HOONEFOND	Avaliku sektori, äri- ja eluhoonete ning tänavavalgustuse rekonstrueerimine Liginullenergiahoonete miinimumnõuete kehtestamine
PÕLLUMAJANDUS	Mahepõllumajandus Keskkonnasõbralikud põllumajanduspraktikad Sõnnikukäitluse parendamine Investeeringud energiasäästu ja taastuvenergia, sh bioenergia kasutuselevõtuks Süsinikuvaru säilitamine või suurendamine mullas Loomade heaolu ja sööda kvaliteedi parandamine Ettevõtjate nõustamine, teadmussiire ja teavitus Põllumajandusettevõtete auditid

JÄÄTMEMAJANDUS	Biolagunevate jäätmete tekke vähendamine Jäätmematerjalide korduskasutus ja ringlus Prügilates ladestamise vähendamine Jäätmete keskkonnaohtlikkuse vähendamine
METSAMAJANDUS	Metsade õigeaegne uuendamine Erametsade uuendamine elupaigatüübiga sobivate puuliikidega Metsade tervise ja elujõulisuse parandamine Fossiilkütuste ja mittetaastuvate loodusvarade asendamine puidupõhiste toodetega Natura 2000 toetus erametsamaale Elupaikade kaitse ja Eestis levinud liikide populatsioonide kaitse
TÖÖSTUSLIKUD PROTSESSID	Fluoritud gaaside heitkoguste vähendamine ja nende asendamine teiste ainetega
VALDKONDADE- ÜLESED MEETMED	Rohetehnoloogia investeerimisprogramm

Kultuurikorralduses saab neisse tegevustesse panustada eelkõige kliimasõbralikemate teenuste ja toodete eelistamisega (energia efektiivsem kasutus, mahetoidu eelistamine jne) ja jäätmetekke vähendamisega.

6.2. Eesti 2035 arengustrateegia

Lisaks kõigile eelmainitud dokumentidele ja eesmärkidele on Eestis 2020. aasta lõpu seisuga valmimas riiklik arengustrateegia „Eesti 2035“, mis toob vajalike muutustena välja järgmised keskkonnaga seotud tegevused:

- **ringmajanduse** põhimõtete kasutuselevõtt (jäätmetekke vähendamine, ringlusse võtmise suurendamine, jäätmete liigiti kogumine);
- üleminek **kliimaneutraalsele energiatootmisele** (põlevkivist elektritootmise õiglane üleminek, taastuvenergia osakaalu suurendamine);
- ühiskonna vajaduste, rahvastikumuutuste, tervise ja keskkonnahoiuga arvestav **ruumi planeerimine** ja uuendamine (ligipääsetavuse tagamine, jätkusuutlik jäätmemajandus, kanalisatsiooni- ja ühisveevärgitaristu, vastupanuvõime kliimamuutuste mõjudega toimetulekuks, maavarade jätkusuutlik kasutus);
- vajaduspõhine, toimiv ja kõiki transpordiliike hõlmav **transporditeenus** (ühis- ja jagatud transpordi kasutamise, tervisliku ja säästliku liikumisviisi soodustamine);
- ohutu, keskkonnahoidliku, konkurentsivõimelise, vajaduspõhise ja jätkusuutliku **transpordi- ja energiataristu** kasutuselevõtt (keskkonnahoidlike sõidukite kasutamine, rahvusvaheliste ja riigisiseste ühenduste arendamine, võrguühendused taastuvenergia tootmiseks).

2020. aasta lõpu seisuga on dokument veel eelnõu ja konkreetseid samme nende tegevuste elluviimiseks defineeritud pole. Küll aga näitab see suunda, kuhu poole soovitakse liikuda ja mis muutused peaksid järgmise 10–15 aasta jooksul toimuma. 2021. või 2022. aastal valmib eeldatavasti ka Eesti ringmajanduse tegevuskava.

7. Tartu ja Lõuna-Eesti taust

7.1. Säästev Tartu

Tartu energia- ja kliimakavas (2021) on ambitsioonikad eesmärgid: vähendada aastaks 2030 linna süsinikuheidet 40% võrreldes aastaga 2010 ja saavutada kliimaneutraalsus hiljemalt aastaks 2050.

Tartu Energia 2030+ transpordi tegevuskava osa T1 seab eesmärgiks suurendada säästva transpordi, st mitteautoliikluse osa 70%-ni kõigist liikumistest. „Tartu jalgrattaliikluse strateegilise tegevuskava“ aastateks 2019 kuni 2040 visioon 2024. aastaks on, et jalgratas on aastaringselt eelistatuim liiklusvahend ja jalgsi käimine on eelistatuim liikumisviis – tartlased teevad oma igapäevased liikumised peamiselt jalgrattaga või jalgsi. Eesmärgiks on tõsta jalgratturite osakaalu ca 1% aastas ja vähendada autode kasutamist ca 1% aastas. Tartu osaleb SmartEnCity projektis, mille raames loodi Tartusse rattaringlus.

Tartu linnas on olemas juba mitmeid keskkonnavalitsuste tegevusi toetavaid struktuure ja praktikaid:

- eelpool mainitud linna rattaringlus;
- kaasav eelarve (tihti suunatakse raha rattateede taristu parandamisse ja rohealade loomisesse);
- niitmise vähendamine linnas;
- toidujagamiskapid (toidujäätmete vähendamise aktivistide kogukond);
- mitu kogukonnavalitsust;
- kõik Tartu linnaliinibussid (kokku 64) kasutavad taastuvkütusena biometaanit ehk rohegaasi.

7.2. Lõuna-Eesti regionaalsed arengukavad

Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 hõlmab kokku nelja maakonda (Tartu, Põlva, Võru, Valga, lisaks Viljandi linn) ja 19 omavalitsust lisaks Tartu linnale. Üldise taustapildi saamiseks vaatasime läbi kõik piirkonna maakondade ja valdade arengukavad, et näha, mis tasandil ja sõnastuses erinevad keskkonnateemad seal esinevad. Lihtsustatud ülevaade, mis teemasid dokumendid kajastavad, on järgnevas tabelis:

ARENGUKAVAS MAINITUD EESMÄRGID TEEMADE JÄRGI

OMAAVALITSUS (ARENGUKAVA SIHTAASTA)	ENERGIA (SH HOONED)	TRANSPORT (ÜHISTRANS- PORT, KERG- LIIKLUS)	TOIT (KOHALIK, MAHE)	JOOGIVESI, VEEVÄRK	JÄÄTMED	MATERJALID (KORDUS- KASUTUS, PARANDUS)	ELURIKKUS, LOODUS- KESKKOND	ÜLDINE KESKKONNA- TEADLIKKUS
<u>Tartu maakond 2040</u>	+	+		+	+	+	+	
<u>Luunja 2027</u>	+	+		+	+		+	+
<u>Nõo 2027</u>	+	+		+	+		+	
<u>Tartu 2018- 2025</u>	+	+	+	+	+	+	+	+
<u>Elva 2025</u>	+	+		+	+	+	+	+
<u>Kastre 2026</u>	+	+		+	+	+	+	
<u>Kambja 2030</u>	+	+		+	+		+	+
<u>Peipsiääre 2030</u>	+	+		+	+			+
<u>Põlva maakond 2035+</u>	+	+	+					
<u>Kanepi 2026</u>	+	+		+	+			+
<u>Põlva 2030</u>	+	+		+	+	+	+	+
<u>Räpina 2030</u>	+	+	+	+	+		+	+
<u>Viljandi linn 2025</u>	+	+			+	+	+	+
<u>Võru maakond 2035+</u>	+	+	+	+	+		+	+
<u>Setomaa 2029</u>	+	+	+	+	+	+	+	+
<u>Rõuge 2035+</u>	+	+	+	+	+		+	+
<u>Võru 2030</u>	+	+		+	+		+	+
<u>Antsla 2030</u>	+	+	+	+	+			+
<u>Võru linn 2035</u>	+	+		+	+	+	+	+
<u>Valga maakond 2035+</u>	+	+	+	+	+		+	+
<u>Valga 2035</u>	+	+	+	+	+		+	+
<u>Tõrva 2025</u>	+	+	+	+	+		+	+
<u>Otepää 2028</u>	+	+	+	+	+		+	+

Üldiselt võib öelda, et isegi arengukavade tasandil on omavalitsusüksuste (edaspidi KOV) tase väga erinev nii tegevuste kirjelduse detailides kui ka seatud eesmärkides. Arvestada tuleb, et ka arengukavade sihtaastad erinevad, jäädes vahemikku 2025–2040. Ilmselt on erinev ka KOVide administratiivne ja investeerimisvõimekus. Nii mõneski arengukavas on keskkonnategevused mainitud küll üldises eesmärgi kirjeldavas osas, kuid ei kajastu väga palju planeeritud tegevustes või investeeringute kavas.

Kõige rohkem puudutavad arengukavad transporti (ühistranspordi parendamine, kergliiklusteede loomine), jäätmeid (jäätmete liigiti kogumise parendamine, prügistamise vähendamine) ja energiat (hoonete energiatõhususe parandamine, taastuvenergia kasutusele võtmine). Jäätmemajanduses on lisaks ohtlikele jäätmetele üheks problemaatilisemaks jäätmeliigiks biojäätmekogumised, mida paljudes kohtades veel eraldi ei koguta ning mille jaoks pole kohalikke kompostimisplatse. Transpordis mainitakse üldiselt igal pool suurima väljakutsena inimeste vajadustele vastavat ühistranspordisüsteemi loomist (nõudluspõhisus) ja erinevate teenustega ühendatust.

Pea kõik arengukavad toovad välja elanike keskkonnateadlikkuse tõstmise, kuid enamasti väga üldsõnaliselt või vaid jäätmekäitluse kontekstis (liigiti kogumine, prügistamine, jäätmekogumise põletamine, ohtlikud jäätmed). Enamikes arengukavades on jätkuvalt juttu ka ühisveevärgi- ja kanalisatsioonisüsteemide arendamisest, mis annab märku, et teatud piirkondades ei pruugi veel olla tagatud eurotasemele vastavad süsteemid ja isegi voolav kraanivesi.

Kõige vähem pööratakse arengukavades tähelepanu jäätmehierarhia esimesele osale ehk korduskasutusele ja materjalide keskkonnasõbralikule hankimisele ning kasutusele. See on kohati aga isegi ootuspärane, kuna ühiskondlikul tasandil kiputakse pigem rääkima materjalide jäätmekäitlusest kui jäätmetekke ennetamisest. Siiski mainivad mõned arengukavad näiteks uuskasutuskeskusi ja parandusvõimaluste loomist. Setomaa arengukava toob tegevustena välja isegi ühekordsete nõude kasutamise vähendamise valla suurüritustel. Väga vähe on arengukavades tähelepanu pööratud ka kestlikule toidule – vaid mõned mainivad mahetoidu kasutamist koolitoidus. Siin võib jälle erandina välja tuua Setomaa valla, kes on mahetoidu tootmise ja tarbimise seadnud oma visioonis keskväljakute kohale ning selle poole liikumine kajastub tugevalt kogu arengukavas (nt on välja toodud mõõdik: Setomaa valla haritavast maast 70% on mahedalt majandatavad). Lisaks on Valga vald ainsana kõigist KOVidest maininud ühe eesmärgina toiduraiskamise vähendamist.

Kaunist looduskeskkonda peetakse oluliseks väärtuseks enamikes arengukavades, kuid selle lahtimõtestamine varieerub pisut, alates puhta elukeskkonna pakkumisest KOV elanikele kuni loodusturismi potentsiaali arendamiseni. Tegevustena on enamasti kirjas heakorratööd, veekogude veekvaliteedi parandamine, vaadete avamine ja avatuna hoidmine, matkaradade korrastamine ning loomine.

7.3. Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024

Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 kunstilise kontseptsiooni nimeks on Ellujäämise Kunstid. Ellujäämise Kunstid on loodushoidlikum linna- ja maakultuur, liikumine ja vaimne tervis, paikkondlike omapärade esiletoomine, haritus ja leidlikkus, põlvkondade koosloome, kriitiline ärksameelsus ja valdkondade-ülene regionaalne ning rahvusvaheline koostöö. Üheks kolmest programmilisest on Elu ja Keskkond, mis seob Tartu 2024 globaalse olukorraga – 21. sajandi suurim väljakutse on inimese tekitatud keskkonnakahju pidurdamine ja leevendamine.

Kandideerimisraamatus on välja toodud järgnev kultuuripealinna aasta õnnestumise kriteerium: Tartu 2024 keskkondlikud ja linnaruumilised mõjud – Elu ja Keskkond. 2024. aasta järgne linnaplaneerimine Tartus seab kestliku loodushoiu ettepoole kiirest majanduskasvust. Kultuuri- ja teenindussektorid on kogu regioonis omaks võtnud säästliku kultuurikorralduse ja turismi põhimõtted ning muutnud oma jäätmekäitlus- ja transporditavasid. Linnaelanikel on tugevam side loodusega nii linna piires kui ka linnast väljas ning kogu regiooni elanikud on taasomandanud peamised ellujäämisoskused.

Eraldi on Tartu 2024 oma kandideerimisraamatus esile toonud pikaajalised keskkondlikud/linnaruumilised mõjud, mida soovitakse saavutada, sealhulgas:

- Tartu linna ja Lõuna-Eesti elanikud väärtustavad kestlikku arengut;
- Tartu ja regioon on teenäitajad korduskasutuses ja ringlusse võtmises;
- Tartu ja regioon on teenäitajad loodushoidlikus kultuurikorralduses.

8. Tartu 2024 strateegilised keskkonnanäesmärgid ja mõõdikud

Toetudes kirjeldatud taustsüsteemile ja seatud eesmärkidele, jagunevad Tartu 2024 keskkonnategevused kuueks valdkonnaks:

1. materjalid ja ostud
2. toitlustus ja veekasutus
3. transport
4. energia, ressursitõhusus
5. arvestamine ümbruskonna ja kogukonnaga
6. jäätmekäitlus

Joonis: Tartu 2024 keskkonnavaldkondade seos rahvusvaheliste keskkonnanäesmärkidega

Seitsmendaks horisontaalseks valdkonnaks on kommunikatsioon, tegemaks kuue valdkonna tegevusi selgeks ja lihtsalt järgitavaks nii külastajatele, koostööpartneritele kui ka laiemale üldsusele. Need kuus valdkonda on valitud tulenevalt kultuurikorralduse olemusest ning vaadates keskkonnamõju kategooriaid sündmuste korralduses mujal maailmas. Ka toob põhimõtteliselt samad valdkonnad välja juba eksisteeriv Tartu Loodusmaja keskkonnasõbralike ürituste juhend.

Kuivõrd valdkonna-, vanuserühma- ja piiriülesus on Tartu 2024 fookuses, ei saa eraldiseisvalt vaadata ka keskkonnahoidlikkuse valdkondi. Enamik toimuvaid sündmusi ulatuvadki mitmesse valdkonda ja seepärast kaardistame ära (lähtuvalt strateegiatest ja kandideerimisraamatust), mis on keskkonna vaatest tähtis, ja seejärel kombineerime valdkondi vastavalt sündmuste-aktisioonide iseloomule. Mõnele elemendile keskendumata jätmine võib kaasa tuua lüngad ettevalmistuses ja elluviimises.

Oluline on rõhutada, et ennekõike lähtuvad Tartu 2024 keskkonnahoidlikkuse plaan ja tegevused kohalikust aspektist (möötkavaga Eesti ja Lõuna-Eesti) ning sellest, milliseid protsesse on võimalik mõistliku panusega mõjutada.

Tartu 2024 keskkonnavalas prioriteedid valiti hindamisprotsessi kaudu, kus erineva tasandi keskkonnategevused liigitati maatriksina seitsmes valdkonnas (üldine, materjalid ja ostud, toitlustus ja veekasutus, transport, energia, arvestamine ümbruskonna ja kogukonnaga, jäätmekäitlus) viie mõjutamisvõimekuse kategooria vahel Tartu 2024 meeskonna ja kultuurikorraldajate vaatest lähtudes:

1. pole võimekust muuta / ei kohaldu
2. võimekus tõsta teemast teadlikkust
3. keskkonnahoidlike praktikate (tooted, teenused) sisseostmine
4. keskkonnahoidlike praktikate ise loomine
5. uute keskkonnahoidlike lahenduste aktiivne väljatöötamine

Nii jaotus näiteks suur osa transpordi- ja energiavaldkonna tegevusi esimesse või teise kategooriasse, kuna kultuuripealinnal endal pole võimekust keskkonnahoidlikku transpordi- ja energiataristut luua ning saab soovitada vaid olemasolevate lahenduste kasutamist. Toidukategoorias leiti näiteks võimekust eelistada nii keskkonnahoidlikumat toitu kui ka osaleda teatud toidu kasvatamise projektides (kolmas ja neljas kategooria). Viies kategooria on jäetud projektidele, mille korraldajad juhtuvad kultuuripealinna sündmuste toimumise ajal välja tulema täiesti uute, n-ö kastist väljas ideedega, mida pole valdkonnas seni väga kasutatud.

Maatriksi hindamisprotsessi tulemusena sõnastati ka Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 keskkonnapõhimõtted ja eesmärgid.

8.1. Keskkonnapõhimõtted ja eesmärgid

Tartu 2024 keskkonnapõhimõtted, millest sündmuste korraldajad lähtuvad:

- väärtustatakse toodete kauakestvust, vastupidavust ja korduskasutatavust;
- väärtustatakse kasutatavaid materjale, neid kasutatakse rohkem kui üks kord ja saadetakse pärast kasutusea lõppu uuesti ringlusesse;

- väärtustatakse esemete valmistajaid, nende oskusi ning et nad on saanud õiglast tasu ja nende töö on kaua kasutuses;
- tegevuse keskkonnamõju hoitakse võimalikult väiksena;
- väärtustatakse ümbritsevat looduskeskkonda;
- sündmuste käigus hoitakse või parandatakse ümbritseva looduskeskkonna seisundit (suund pigem parandamisel).

Tartu 2024 keskkonnategevuse katuseesmärgid:

1. Lõuna-Eesti piirkond on eeskuju keskkonnahoidlikus kultuurikorralduses teistele Eesti piirkondadele;
2. Tartu 2024 on keskkonnahoidliku kultuurikorralduse saadikuks Euroopas, kes töötab välja ja rakendab keskkonnahoidlikke lahendusi (kultuurikorralduses), algatab ja juhib diskussiooni nii Euroopa kultuuripealinnade ringis kui ka laiemalt ühiskonnas.

Neli konkreetset alaeesmärki:

Aastaks 2025 on oluliselt vähenenud Lõuna-Eesti sündmuste keskkonnamõju:

1. **aastaks 2025** on tekkinud Tartu 2024 projekti kaasatud omavalitsustes kultuurikorralduse inventari park (taskukohased teenused), mida renditakse ja jagatakse üksteisele (dekoratsioonid, prügikastide raamid, nõud jne) ning mis võimaldab avalikke üritusi ja kultuurisündmusi korraldada ühekordseid lahendusi kasutamata (konkreetne numbriline eesmärk kinnitatakse 2022. aastal);
2. **aastaks 2025** pakutakse keskkonnasõbralikku toitu ja sündmustel allesjäänud toidu ümberjagamine on saanud normiks (konkreetne numbriline eesmärk kinnitatakse 2022. aastal);
3. **aastaks 2025** on sündmustel jäätmete liigiti kogumine saanud normiks (90% sündmusi);
4. **aastaks 2025** kasutatakse võrreldes aastaga 2022 sündmustel rohkem keskkonnasõbralikke energia- ja transpordilahendusi.

Valdkondade kaupa mõõdikud eesmärkide saavutamiseks:

1. Materjalid:

- a. Ühekordsete asjade kasutamine Tartu 2024 programmis olevatel sündmustel ja kultuuriloomes on vähenenud 50%.
Mõõdik: mõõdetakse segaolmejätmete hulga vähenemise kaudu võrreldes baasaastaga 2022 ja arvutatud keskmise segaolmejätmete tekke järgi.
2. **Toit:** Tartu 2024 programmis olevatel sündmustel välditakse toidu raiskamist (eelistatud on toidu jagamine ja annetamine), pakutakse keskkonnahoidlikult toodetud toitu ja toidujäätmed lähevad ringlusse (kompostimisele jms).
 - a. 2022. aastal kinnitatakse konkreetne eesmärk, mitu protsenti sündmustest pakub mahetoitu.

- b. Igal sündmusel on olemas täistaimne toiduvalik.
- c. 2022. aastal kinnitatakse konkreetne eesmärk, mitu protsenti sündmustest pakub kohalikku toitu (Tartu 2024 piirkond).
- d. 2022. aastal kinnitatakse konkreetne eesmärk, mitu protsenti sündmustest saadab tekkinud biojätmed uuesti ringlusesse.

Mõõdikud a–c – ürituste protsent, kus vähemalt üks toitlustaja pakub mahedat, täistaimset või kohalikku toitu.

Mõõdik d – ürituste kohustus raporteerida, kuidas koguti ja kellele anti üle biojätmed.

3. **Transport:**

- a. Kõikide Tartu 2024 programmis olevate sündmuste/projektide korraldajad jagavad kommunikatsiooni raames infot ühistranspordiga või kergliikluslahendustega saabumise võimaluste kohta.

Mõõdik: kajastuste arv (kommunikatsioon, nende liiklusviiside populariseerimine).

- b. Tartu 2024 sündmused ja programm ei suurenda autoliiklust Tartu linnas. Mõõdik: Mõõdetakse linna seireandmetega.

- c. Kergliikluse suurendamine läbi keskkonna loomise, 75% (või muu) üritustel on turvaline ratta parkimise võimalus (valve, lukuga kinnitamise võimalus).

Mõõdik: kogutakse rattaparklate arvu üritustel.

4. **Energia:** Peamiselt teadlikkuse tõstmine keskkonnasõbralikest transpordiviisidest ja energiakasutusest, tähelepanu juhtimine olemasolevatele lahendustele, nende kasutamine.

- a. Vähemalt 50% üritustest (Tartu linna korraldatud ja Tartu linnas avaliku ürituse loa alusel toimuvad sündmused ning SA Tartu 2024 omaüritused) kasutavad taastuvast allikast elektrienergiat.

Mõõdik: ürituste korraldajatel on kohustus raporteerida, millise energiapakkuja teenust kasutati.

5. **Jätmed:**

- a. 90%-l Tartu 2024 programmis olevatel sündmustel kogutakse jätmed liigiti (minimaalselt biojätmed, panditaara, paber ja papp, pakendid, ohtlikud jätmed, segaolmejätmed) ja saadetakse ringlusesse.

Mõõdik: ürituste korraldajatel on kohustus raporteerida, kuidas ja kui palju koguti ning kellele anti üle liigiti kogutud jätmed. Korduvate sündmuste puhul mõõdetakse segaolmejätmete (ka osakaalu) ja liigiti kogutud jätmete vähenemist.

6. **Looduskeskkond:**

- a. Ükski Tartu 2024 programmis olev sündmus ei tekita looduses reostust (kemikaalilekked vette ja mulda, illegaalsed jätmed looduses).

- b. 75% Tartu 2024 programmis olevatest sündmustest ei tekita ilutulestikuga müra-ega valgusreostust.

Mõõdik: sündmuste arv, mille korraldajad on programmis ilutulestikust loobunud.

- c. Sündmuste käigus hoitakse või parandatakse ümbritseva looduskeskkonna seisundit (suund pigem parandamisel). Spetsiaalsed üritused ja ettevõtmised panustavad looduskeskkonna taastamisse ja liigirikkuse suurendamisse.

9. Kokkuvõte

21. sajandi suurim väljakutse on inimese tekitatud keskkonnakahju pidurdamine ja leevendamine. Selleks, et takistada süvenenud kliimakriisi, ökosüsteemide kadu ning sellega seoses ka elurikkuse vähenemist nii linnas kui ka maal, peavad keskkonnahoidlikesse praktikatesse panustama kõik valdkonnad, sealhulgas kultuur. Elujäämise Kunstide kontseptsiooni kaudu otsib Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 lahendusi ja võimalusi keskkonnakahjude vähendamiseks nii kultuurikorralduses kui ka haridus- ja kultuuriprogrammis. Kultuurisündmused saavad olla teenäitajaks vajalikes ja tulevikku vaatavates keskkonnahoidlikes muutustes.

Tartu 2024 keskkonnategevuste strateegia eesmärk on suunata Tartu ja Lõuna-Eesti kultuurikorraldus teenäitajaks keskkonnahoidlikes muutustes Eestis.

Keskkonnategevuste strateegia loodi koostöös sihtasutuse Tartu 2024 ja kestlike sündmuste korraldamist nõustava ettevõttega Acento. Strateegiline raamistik seab Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 keskkonnavalased tegevused laiemasse maailma ja Euroopa konteksti ning selgitab välja olulisemad tegevussuunad.

Oleme sõnastanud neli suuremat eesmärki 2025. aastaks, mille täitumisse usume ja kutsume üles Tartu ning Lõuna-Eesti kultuurikorraldajaid meiega koostöös panustama:

- **Aastaks 2025** on tekkinud Tartu 2024 projekti kaasatud omavalitsustes kultuurikorralduse inventari park (taskukohased teenused), mida renditakse ja jagatakse üksteisele (dekoratsioonid, prügikastide raamid, nõud jne) ning mis võimaldab avalikke üritusi ja kultuurisündmusi korraldada ühekordseid lahendusi kasutamata (konkreetne **numbriline** eesmärk kinnitatakse 2022. aastal).
- **Aastaks 2025** pakutakse keskkonnasõbralikku (mahe ja kohalik) toitu ja sündmustel allesjäänud toidu ümberjagamine on saanud normiks (konkreetne numbriline eesmärk kinnitatakse 2022. aastal).
- **Aastaks 2025** on sündmustel jäätmete liigiti kogumine saanud normiks (see tähendab, et 90% sündmusi on korraldatud nii, et jäätmed on kogutud liigiti).
- **Aastaks 2025** kasutatakse sündmustel võrreldes aastaga 2022 rohkem keskkonnasõbralikke energia- ja transpordilahendusi.

Strateegias sõnastatud eesmärged aitab teoks teha keskkonnasõbralike sündmuste korraldamise juhend, mille rakendamist toetavad nõuanded, põhjalikud abimaterjalid ja kontrollnimekirjad sündmuste korraldamiseks. Keskkonnasõbralike kultuurisündmuste juhend on koostatud, pidades silmas parimaid praktikad. See on kohalikku väärtuspakkumist hoidev ja väärtustav nõuannete kogum, mille eesmärk on säilitada unikaalseid elamusi, mida Lõuna-Eesti pakub – olgu see loodus ja ressursid, kvaliteetne kohalik toit või seotus kultuuripärandiga.

Keskkonnasõbralike kultuurisündmuste juhend annab korraldajatele praktilisi juhiseid järgmiste teemade lõikes: materjalid ja ostud; toitlustus ja veekasutus; transport, energia ja ressursitõhusus; arvestamine ümbruskonna ja kogukonnaga ning jäätmekäitluse nõuded ja kommunikatsioon. Viimane puudutab kõiki nimetatud valdkondi, sest kommunikatsioonist sõltub kestlike sündmuste võimalikkus ja edukus. Selged sõnumid aitavad põhitööd teha lihtsalt järgitavaks nii külastajatele, koostööpartneritele kui ka laiemale üldsusele.

Keskkonnasõbralike sündmuste korraldamise juhend sündis koostöös sihtasutuse Tartu 2024, Tartu linna, Tartumaa Arendusseltsi, Acento ja eri valdkondade kultuuriürituste korraldajatega.

Nii keskkonnategevuste strateegia kui ka seda toetav juhend on valminud 2021. aasta maikuus ja on n-ö elav materjal, mis täieneb ja täpsustub, et see oleks ajakohane ja kasutatav ka 2024. aastal ning edaspidi.

Tutvu keskkonnasõbralike sündmuste korraldamise juhendi ja lisamaterjalidega:

<https://tartu2024.ee/ellujaamise-kunstid/keskkonnajuhend>

Võta ühendust:

Triin Pikk, Tartu 2024 programmiliini Elu ja Keskkond juht

Triin.pikk@tartu2024.ee, +372 5340 7118

**TARTU
2024**

EUROPEAN CAPITAL
OF CULTURE

acento